

Hâricîlikle İtham Edilen Râvîler ve *Sahîh-i Buhârî*'deki Rivâyetlerine Eleştirel Bir Yaklaşım

İdris Asker Hasen İSÂVÎ

Çev. Metin TEKİN **

Giriş

Yüce Allâh,^{***} muhkem kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de “*Şüphesiz zikri biz indirdik biz. Onun koruyucusu da elbette biziz*”² buyurduğu üzere, Kur'ân'ı Kerîm'i kendi oyunlarına alet etmek isteyenlerin her türlü oyun ve hilelerini boşa çıkararak, onu bütün tahrif ve tehlikelerden korumuştur. Allâh Teâlâ'nın Kur'ân'ı Kerîm'i koruması İslâm'ın ilk teşri kaynağı olmasındandır.

Sünnet-i Nebeviyye, Kur'ân'ı Kerîm'in müşkilini açıklama, mücmelini tafsil etme ve âmminı tahsîs etmekle birlikte onda olmayan bazı hükümleri koyan müstakil ikinci kaynak olduğu için ilâhî yardım Kur'ân'ı muhafaza ettiği gibi sünnet-i nebeviyyeyi de tahriften, işlevsiz hale getirmekten, ziyâde ve noksanlıktan korumuştur. Zira Nebî (s.a.v.) bunu kesin bir şekilde bildirmiş ve şöyle

* Irak Üniversitesi Öğretim üyesi. Yüksek Lisans ve Doktorasını aynı üniversitede tamamlayan yazar, ayrıca aynı üniversitede 2009-2011 yılları arasında 'İlmü'l-'Akîde Bölüm Başkanlığı ve 2011-2013 yılları arasında da Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Bölüm Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

** metintekin_adige@hotmail.com

*** Bu çeviriye esas olan makale, yazarın “er-Ruvâtü'l-Müttehimüne bi bid'ati'l-Havâric ve Merviyâtühüm fi Sahîh'il-Buhârî Dirâseten Nakdiyyeten” başlığı ile Irak'ta yayınlanmış olan metni esas alınarak tercüme edilmiştir. (*Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İrâkiyye*), 2009, I, (22), 69-104.

Tercüme esnasında mümkün mertebe metne bağlı kalınmış olmakla birlikte, yer yer cümlenin anlaşılabilirliğini sağlamak üzere esnek davranılmıştır. Makale içerisindeki alıntılarda (özellikle hadislerde) kaynak gösterimlerindeki eksiklikler asıl kaynaklara müracaat edilerek giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca orijinal makalede dipnotlar makale sonunda verilmişse de, okuyucuya kolaylık sağlamak üzere, tercümede ilgili yerlerde, sayfanın altında verilmiştir. Ayrıca makalede yer almayan bazı kavramlar tarafımızdan metin içerisinde açıklanmıştır.

² Hicr, 15/9.

buyurmuştur: “Bu dini her nesilden âdil olan kimseler sonrakilere taşır ve ondan haddi aşanların tahrifini, ehl-i batılın kendilerince yorumlamalarını ve cahillerin te’vilini söküüp atarlar.”³

Hiz. Peygamber’in yukarıdaki hadisinden anlaşıldığı üzere yüce Allâh âdil İmâmları Resulüllâh’ın (s.a.v.) sünnetini korumak için hazırlamıştır. Bu İmâmların başında da *el-Câmiu’s-Sahîh* isimli eseriyle sünnetin korunmasına öncülük eden Muhammed b. İsmâil el-Buhârî gelmektedir. Onun bu eşsiz eseri Kur’ân’ı Kerîm’den sonra İslâm dininin en Sahîh ve en temel kaynağı kabul edilmiştir. Eski ve modern zamanda şârihler ve muhakkikler bu büyük esere önem vermişlerdir. Buna karşılık batıl ehli bazı kişiler bu kıymetli esere bir takım şüpheler sokmaya yeltenerek İslâm dinini tahrif etmeye çalışmışlardır. Bu durumu fark eden bazı Hadis âlimleri bu şüpheleri gidermek ve problemleri izah etmek için *el-Câmiu’s-Sahîh*’i en güzel bir şekilde savunmaya çalışmışlardır. Ben de bu çalışmam ile *el-Câmiu’s-Sahîh*’te tespit ettiğim bir takım şüpheleri gidermek suretiyle bu önemli eserle alakalı yapılan çalışmalara az da olsa katkıda bulunmak istedim. Fakat ben bu çalışmamda âlimlerin bid’atçı râvîlerin rivâyeti ve özellikle Buhârî’nin bu konudaki metodu ve ilgili görüşlerini açıkladıktan sonra, Hâricî olmakla itham edilen ve Buhârî’nin *Sahîh*’inde kendilerinden hadis tahriç ettiği bu râvîleri, cerh-ta’dîl âlimlerinin görüşleriyle karşılaştırmak suretiyle araştırmaya gayret ettim. Ayrıca bu alana çok önemli katkıları olan hocalarımla istişare ederek onların değerli fikirlerinden ve görüşlerinden istifade ettim.

Bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; “Hâricî ve “bid’at” kelimesinin lûgat ve istilâhî anlamları, bunlara ilaveten bid’atçı ve özellikle Hâricî râvîlerin rivâyetlerinin hükmü açıklanmıştır. İkinci bölümde ise toplam beş bölümde olmak üzere her bir kısımda [70] Buhârî’nin *Sahîh*’inde hadislerini tahriç ettiği Hâricî râvîler tespit edilmekle birlikte bunlar hakkında eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmanın son kısmında ise bu çalışmadan elde edilen sonuçlara değinilmiştir.

I. Hâricî Kelimesinin Anlamı

A. Hâricî Kelimesinin Lûgat ve Istilâhî Anlamı

1. Lûgavî Anlamı

مخرج (çıkıtı) kelimesi sülâsî mücerredin فَعَلَ-يُفْعَلُ babından olup mastarı مخرج şeklinde gelmektedir. Bazen de مخرج kelimesi ‘مخرجت من مخرجه’, ‘مخرجت من الموضع خروجاً ومخرجاً’, ‘مخرجت من الموضع خروجاً ومخرجاً’, ‘مخرجت من الموضع خروجاً ومخرجاً’, misalle-

³ Taberânî, bu hadisi Mu’cemü’ş-Şamiyyîn isimli eserinde Ebû Hureyre’den rivâyet etmiştir. I, 344.

⁴ Muhammed b. Ebî Bekr Abdülkâdir er-Râzî, *Muhtâru’s-Sihâh*, “خرج” maddesi, s. 171, Dâru’r-Risaleti’l-Kuveytiyye.

rinde olduğu üzere ‘çıkış yeri’ anlamında ism-i mekân olarak da kullanılmaktadır.⁵

خرج (giriş) kelimesinin zıddı olan خروج, (çıkış/ayrılma) kelimesi يخرج şeklinde tasrîf edilir. Hâricîler, kendilerine ait bir takım görüşleri olan ehli hevâdan bir grup olup,⁶ insanlara karşı çıktıkları için bu şekilde isimlendirilmişlerdir.⁷

2. Istilâhî Anlamı

Ebü'l-Hasen el-Eşarî Hâricîler hakkında: “Onların bu şekilde isimlendirilmeleri, hakem tayin etme meselesinde Hz. Ali’ye karşı çıktıklarından dolayıdır.”⁸ demiştir.⁹ İbn Hazm (ö. 456/1064) ise, meseleye daha geniş bir perspektiften bakarak Hâricî isminin sadece Hz. Ali’ye karşı çıkan grupla sınırlı olmadığını, inanç yönünden onlarla aynı düşünceyi paylaşan kişilere de Hâricî denilebileceğini söyleyerek Hâricîleri: “*Hakem tayin etmenin kabul edilemeyeceğini, büyük günah işleyen kimselerin kâfir olduğunu, zâlim idarecilere karşı çıkmayı, büyük günah işleyenlerin cehennemde ebedî olarak kalacaklarını ve İmâmetin Kureyş’ten olmayan birisinde de olabileceğini söyleme hususunda Hâricîlere tâbi olan kimse de Hâricîdir. Eğer kişi bu sayılanların dışında Müslümanların ihtilafa düştüğü konularda onlara muhalefet ederse o zaman Hâricî olmaz.*” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁰ [71]

Şehristânî de Hâricîleri şöyle tanımlamaktadır: “*Müslüman cemaatin idareciliğinde ittîfak ettiği meşru yöneticiye karşı çıkan herkese Hâricî denir. Bu karşı çıkış ister sahabe zamanında râşid Halîfelere karşı, isterse herhangi bir zamanda iyilikle onların yolundan giden İmâmlara karşı olsun fark etmez.*”¹¹

⁵ Ahmed Muhammed b. Ali el-Mukrî el-Feyûmî, *el-Misbâhu'l-Münîr fi Ğaribi'ş-Şerhı'l-Kebîr*, I, 166, Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, “خرج” maddesi.

⁶ Muhammed b. Mükrim b. Manzur el-İfrîkî el-Mısırî II, 249, Beyrut, Birinci baskı, Dâru Sâdır,

⁷ Muhammed b. Ya'kûb el-Firûzâbâdî, I, 238.

⁸ Ebû'l-Hasen'in kast ettiği, Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında Siffin savaşından sonra meydana gelen tahkim hadisesidir. Meselenin özeti şöyledir: Her iki taraftan bir hakem tayin edilecek ve bu iki hakem Müslümanların maslahatına olacak şeyde anlaşmaya varacaklardı. Bunun üzerine Hz. Muâviye Amr b. Âs'ı Hz. Ali de Ebû Mûsâ el-Eşarî'yi hakem tayin etti. Hicretin 27.yılıının Ramazan ayında Dümetü'l Cendel'de iki hakemin bir araya geldiği yerde bu konuda iki taraf arasında anlaşma metni yazıldı. Hz. Ali'nin ordusunun bir kısmı tahkimin küfrü gerektiren bir günah olduğunu ve bundan dolayı Hz. Ali'nin Allâh'a tövbe etmesi gerektiğini söylediler. İşte bundan dolayı Hâricî diye isimlendirildiler. (Cemel ve Siffin savaşı, tahkim hadisesi hakkında sahabe arasındaki ihtilaf için Dr. Muhammed es-Sallabi, s. 152, Dâru'l-İman. Ayrıca yine aynı müellifin şu eserine bakılabilir: *Siretü emiri'l-mü'minin Ali b. Ebî Tâlib*, s. 503, Dâru'l-Marife, Beyrut, Dördüncü baskı, 1427/2006.)

⁹ Eşarî, *Makâlât'ül-İslâmiyyîn*, (thk, Muhammed Muhyiddin Abdülhamid) I, 207, Beyrut 1990.

¹⁰ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm ez-Zâhirî, *el-Faslu fi'l-Mileli ve'l-Ehvaî ve'n-Nihal* II, 113, Dâru'n-Nedve-el-Cedide Beyrut-Lübnan.

¹¹ Ebû'l-Feth Muhammed b. AbdilKerîm eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, I, 155, Dâru'n-

İbn Hacer de *Hedyü's-Sâri* isimli eserinde onları şöyle tanımlamaktadır: “*Hâriciler*, Hz. Ali'nin hakem tayin etme kararını kabul etmeyen, Hz. Ali, Hz. Osman ve Hz. Osman'ın soyundan gelen kimselerden uzak duran ve onlarla savaştıklarıdır. Şayet *Hâriciler* onları kesin bir şekilde tekfir etmişlerse haddi aşmışlardır.”¹² İbn Hacer *Fethü'l-Bârî* isimli eserinde yaptığı başka bir tanım da ise: “*Hâriciler*, itaatten çıkmış bir topluluktur. Onlar *bid'atçilerdir*. Dine ve Müslümanların en hayırlı kişilerine karşı çıktıkları için bu şekilde isimlendirilmişlerdir”¹³ demektedir.

İbn Kuteybe ise “*Hâricî*” kelimesinin ıstılâhî anlamı hakkında şu açıklamalarda bulunmaktadır: “*Hâriciler Müslüman cemaatten ayrılıp onların birliğini bozdukları için bu şekilde adlandırılmışlardır. Bu sebeple el-Esmâi onları “mârikûn” diye isimlendirmiştir. الخروج kelimesi المروق anlamına gelmektedir.*”¹⁴ Rağib el-İsfehânî ise şöyle demektedir: “*Onların Hâricî diye isimlendirilmeleri İmâma (devlet başkanına) itaat etmemeleri dolasıyladır.*”¹⁵ Dr. Nâsır el-Akl onları şöyle tanımlamaktadır: “*Hâricîler, günah işleyenleri tekfir eden, zâlim yöneticilere karşı çıkan kimselerdir.*”¹⁶

Hâriciler, Siffin¹⁷ savaşında Hz. Ali'nin tahkimi kabul etmesinden sonra ona karşı çıkan gruptur. Onların *Hâricî* isminin dışında Haruriyye,¹⁸ Şurât,¹⁹ Mârîka²⁰ ve Muhakkime gibi başka isimleri de vardır.²¹ Fakat onlar bu isimlerden yalnızca Mârîka'yı kabul etmemektedirler. Zira mârîka lafzı “okun yaydan çıkması gibi dinden çıkmak” anlamını ihtiva ettiği için *Hâricîler*, bu ismi reddetmektedirler.²²

Nedve, Beyrut.

¹² Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî eş-Şafî, *Hedyü's-Sâri*, s. 459, Dâru'l-Marife.

¹³ Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî eş-Şafî, *Fethü'l-Bârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, II, 282.

¹⁴ Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî Ebû Ahmed, *Ğaribü'l-Hadis* (Abdullâh el-Cebûrî), I, 235, Bağdat, h. 1397, Matbaatü'l-Aynî.

¹⁵ Rağib el-İsfehânî, el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân, s. 152.

¹⁶ Dr. Nâsır el-Akl, el-Havâric, s. 28.

¹⁷ Siffin, Fırat'ın güney batı tarafına uzak olmayan kıyısı üzerinde Rakka'ya yakın bir yerin adıdır. Hicrî 37. yılda Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasındaki savaş burada gerçekleşmiştir. Bkz. *Mu'cemü'l-Büldân*, Yâkut el-Hamevî, III, 471.

¹⁸ Haruriyye, onların konakladıkları yer olan Harura denilen yere nispet edilmiştir. (İsmâil b. Amr b. Kesir el-Kuraşî Ebû'l-Fedâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VII, 279.)

¹⁹ Onların bu şekilde isimlendirilmeleri “Kendimizi Allâh'a itaat yolunda sattık” demeleri sebebiyledir. (bkz. *Sîretü Ali b. Ebî Tâlib*, Dr. Ali Sallâbî, s. 558.)

²⁰ *Hâricilerin* bu ismi kabul etmemeleri aşikârdır. Zira

²¹ Hüküm ancak Allâh'a aittir, demeleri sebebiyle böyle adlandırılmışlardır. (*el-Bidâye ve'n-Nihâye*, İbn Kesir, VII, 279.)

²² *Hâriciler*, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) şu hadisinin kapsamı altına girmekten korktukları için “Mârîka” ismini kabul etmezler: “Sizin içinizden öyle bir kavim çıkacak ki, onların namaz-

Bana göre bu tanımlar içinde en güzeli İbn Hazm'ın tanımıdır. Zira Hâricilerden bahseden diğer kişiler onları ortaya çıktıkları zaman ya da mekân açısından değerlendirirken, İbn Hazm bir düşünce olarak Hâricilerden bahsetmiştir.

B. Bid'atın Lûgat ve Istilâhî Anlamı

1. Lûgavî Anlamı

“بدعة” kelimesi sülâsisi بدع olan fiilden türetilmiştir. Bu fiilin; “bir şeyi ilk defa ortaya koymak, yapmak” ve “kopukluk” olmak üzere iki temel anlamı vardır. Birincisinin misali: Bir şeyi ilk defa yaptığında şöyle söylersin: “أبدعت الشيء قولاً أو فعلاً”.²³ [72]

İbn Manzur şöyle demiştir: والبديع والبديع الشيء يكون اولاً، بدع الشيء يبدعه بدعاً وابتدعه. Yani “Ben gönderilen peygamberlerin ilki değilim. Benden önce de birçok peygamber gönderildi” demektir. الحدث البدعة, anlamındadır. Yani din tamamlandıktan sonra icat edilmiş olan yeni şeyler demektir.²⁵

Bazen ilk kez ortaya çıkan bir şey için de بديع denilir. بديع ركية örneğinde olduğu gibi. Yani ركية حديثة الحفر (yeni kazılmış çukur) demektir. (yeni kuyu anlamına gelmektedir.) وابتدع الشاعر، ابدع بالبديع، جاء بالبديع anlamındadır. (Yani şair garip ve yeni bir söz söyledi.)²⁶ البدعة, din tamamlandıktan sonra dinde ortaya çıkan yeni şey demektir. “كل بدعة ضلالة” hadisi de bunun örneğidir.²⁷ Ayrıca bid'at, “Nebi'den (s.a.v.) sonra insanların kendi hevâ ve amellerinden icat ettikleri şeylerdir” şeklinde de tarif edilmiştir.²⁸

بديع ise, Allâh'ın güzel isimlerindedir. Zira Allâh Teâlâ, eşyayı ilk defa ihdas etmiştir. بدع وابتدع fiilleri de aynı anlama gelmektedir.²⁹ Kişi bir bid'at yap-

larının yanında kendi namazlarınızı, oruçlarınızın yanında kendi oruçlarınızı, amellerinin yanında amellerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur'an'ı okurlar, okudukları Kur'an boğazlarından aşağı geçmez. Onlar okun avı delip geçmesi gibi dinden çıkacaklar. Okun sahibi okunun ucuna bakar, bir şey göremez. Ağaç kısmına da bakar, yine bir şey göremez. Sonra avcı okun izi ava tesir etti mi şüphesi ile “fûka” denilen yayın girdiği yere bakar da bir şey göremez.” (Buhârî, Kitabü İstîtâbeti'l-mürteddîn ve kıtâlihîm, Babü katli'l-Hâvâric ve'l-mülhidîn ba'de ikâmeti'l-hucceci aleyhim, Hadis no: 6931.)

²³ İbn Fâris, Ebû Bekr b. Hasen el-Ezdî el-Basrî (ö. 321), I, 245, Beyrut, Babü بدع, Dâru Sâdir.

²⁴ Ahkaf, 46/9.

²⁵ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arap*, VIII, 6.

²⁶ Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, III, 3; *Lisânü'l-Arap*, I, 175; es-Sihâh, III, 1183; *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'an*, Rağıp el-İsfehânî, s. 19.

²⁷ Müslim, Kitabü'l-Cum'a, Babü tahfîfî's-Salâh ve'l-Hutbe. Hadis şu lafızla rivâyet edilmiştir: “فان خير الحديث كتاب الله وخير الهدي هدى محمد، وشر الامور محدثاتها وكل بدعة ضلالة...”.

²⁸ *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 906; *Muhtâru's-Sihah*, s. 43.

²⁹ *Tâcü'l-Arûs*, V, 270-271.

tiğında bu bid'at ona nispet edilir ve bunun için “تبدع, ابتدع, ابدع” fiilleri kullanılır. Allâh Teâlâ'nın şu sözü de bunun misalidir: “(Kendilerinden) icat ettikleri ruhbanlığa gelince; biz onu onlara farz kılmamıştık. Allâh'ın rızasını kazanmak için onu kendileri icat etmişlerdi.”³⁰ بدع, تبتدع, bir kimseyi bid'ata nispet etmek, استبدع, bir kimseyi bid'atçı saymak, تدع ise sonradan bid'at sahibi olmak anlamına gelmektedir.³¹

2. Istilâhî Anlamı

İmâm Şâtıbî, bid'atı iki şekilde tarif etmiştir.

(a) Şeriata benzeyen, dinde sonradan icat edilmiş yoldur. Bid'at yolunu tutmakla Allâh Teâlâ'ya ibadette mübalağa kast edilir.³² (b) Şeriata benzeyen, dinde sonradan icat edilmiş yoldur. Bid'at yolunu tutmakla şer'i yol kast edilir.³³ Birinci tarife göre bid'at, sadece ibadetlerle sınırlandırılmış, âdetler bu tanımın dışında bırakılmıştır. İkinci tarife göre ibadetler, âdetler ve ister şeriata muvafık ister muhalif olsun, Resûlüllâh'tan (s.a.v.) sonra ortaya çıkmış olan şeyler de bid'atin içine girer.

Şâtıbî'nin benimsemiş olduğu birinci tarif, İbn Receb el-Hanbelî'nin yaptığı tarife uygun düşmektedir. Zira o, bid'atı şöyle tanımlamıştır: “Şeriatta kendisine delalet edecek bir aslı olmayıp sonradan ihdas edilen şeydir. Eğer şeriatta kendisine delalet edecek bir aslı varsa, her ne kadar ona lûgat açısından bid'at denilse de şer'i olarak bid'at denilmez.”³⁴ İbn Hacer ikinci tarifi benimseyerek bid'atı şöyle tanımlamıştır: “Bid'at, daha önce benzeri görülmemeyen her şeydir. Bu sebeple lûgat açısından hem övülen hem de zemmedilen şeyleri içine alır. Şeriat örfünde ise sadece zemmedilen şeylere hâs kılınmıştır. [73] Eğer bid'at sadece övülen şeylerde kullanılırsa bu durumda lûgat anlamı kast edilmiş olur.”³⁵

Teravih namazı hakkında Hz. Ömer'den nakledilen “Bu ne güzel bid'at-tır”³⁶ sözü bu mânâyâ hamledilir. Benim tercih ettiğim tarif Şâtıbî'nin yapmış

³⁰ Hadid, 57/27.

³¹ *el-Kâmûsu'l-Muhît*, IV, 3; *Lisânü'l-Arap*, I, 175.

³² Ebû İshâk İbrâhim b. Mûsâ el-Lehmî el-Ğirnâti el-Mâlikî eş-Şâtıbî (ö. 790) *el-İ'tisâm* (tahkik Ebû'l-Fadl ed-Dimyâtî), Dâru'l-Beyani'l-Arabî, s. 28.

³³ Şâtıbî, a.g.e., s. 28.

³⁴ el-İmâm el-Hâfız Zeynüddîn Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Şihâbüddîn el-Bağdâdî ed-Dîmeşkî İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795), *Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsine Hadisen min Cevâmii'l-Kelim* (tahkik Velîd b. Muhammed b. Sellame, Kahire, 1422/2002, Dâru'l-Beyan'il-Hadis, s. 283.

³⁵ İbn Hacer Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, XIII, 253.

³⁶ Buhârî, *Kitabü Salati't-Teravih*, Babü Fadli Men Kame Ramazan. İbn Şihâb, Urve b. Zübeyr'den, o da Abdurrahmân b. Kâdir'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: “Ramazan ayında bir gece Ömer b. Hattâb ile mescide çıktım. Bir de baktık ki insanlar ayrı ayrı namaz kılıyorlar. Kimisi tek başına, kimi de bir grupla namaz kılıyor. Bunun üzerine Ömer (r.a.): “Bunları tek bir kârinin (İmâmın) arkasında toptasaydım daha uygun olurdu” dedi. Sonra

olduğu birinci tariiftir. Çünkü o, bu tariflerle bid'ati ibadetlerle sınırlamıştır. Zira bid'at, şeriata benzeyen, dinde sonradan icat edilmiş olan şeylerdir. Bu yolu tutmakla Allâh'a ibadette mübalağa kast edilmiştir. Böylece bid'atın istilâhî tarifi lûgavî tarifinden ayırt edilmiş olur.

C. Bid'atçı Râvînin Rivâyetinin Hükümü

Bid'atçı râvînin rivâyeti ile ilgili âlimlerin görüşlerini nakletmeden önce bid'at sahibi kimseleri iki grupta ele almamız uygun olacaktır. (a) **Muhaddislerin kâfir olduklarına hükmettiği kimseler:** Bunlar zarurât-ı diniyeden olan bir şeyi reddedenlerdir. Hz. Ali'nin ilah olduğunu söyleyen Çulat-ı Şîa ve bir de tafsilatı fırkalarla ilgili kitaplarda zikredilen hususlar gibi. Bu kişiler dinden çıktıkları için muhaddisler bunların rivâyetinin kabul edilmeyeceği konusunda müttefiktirler. Çünkü herhangi bir râvînin rivâyetinin kabul edilebilmesi için onun Müslüman olması şarttır.³⁷ Nitekim İmâm Nevevî de bunu destekler mahiyette “Her kim bid'ati sebebiyle küfre düşerse, onunla ihticac edilmez” demiştir.³⁸ Ahmed Muhammed Şâkir'in değerlendirmesi ise “Bildığımız kadarıyla bid'ati sebebiyle küfre düşen kimseden hadis alınamayacağı ve rivâyette bulunulmayacağı hususunda cerh ve ta'dîl âlimlerinden hiç kimse aykırı bir görüş beyan etmemiştir”³⁹ şeklindedir. (b) **Bid'atı küfrü gerektirmeyen râvîler:** Bunlar, bir takım te'villere dayanarak dinde olmayan bazı işleri ihdas edenlerdir. Bu te'vil ister bir manaya hamledilebilir olsun isterse ısrar olmaksızın zorlama bir te'vil olsun, fark etmez.⁴⁰

Muhaddisler bid'atçı râvîden hadis alınıp alınamayacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda üç farklı görüş bulunmaktadır. Bunlar;

(1) Nasları te'vil ederek fâsık olsalar bile mutlak olarak rivâyetleri kabul edilir. Hatîb el-Bağdâdî'nin bir kısım ehlinden naklettiği bu görüşü savunanlar görüşlerini şöyle gerekçelendirmişlerdir: Hevâ ehli inandıkları şeyin dinde öyle olduğuna itikat ederek ısrar etmeksizin nasları te'vil etmiştir. İnadından ve kasden küfre düşen kâfir ile nasları te'vil etmeksizin fiska düşen fâsık ise böyle değildir.⁴¹ Nitekim İzz b. Abdisselâm onlardan hadis rivâyetinin kabulünü, şahtılığе kıyas ederek şöyle gerekçelendirmiştir:

Ömer buna karar verdi ve Übey b. Ka'b'in arkasında onları topladı. İnsanlar kârilerinin arkasında namaz kılarken sonra yine Ömer ile bir gece (mescide) çıktım. Ömer şöyle buyurdu: “Bu ne güzel bid'at. Bu namaz vaktinde uyuyanlar kalkanlardan efdaldir.” Hz. Ömer bu sözyle gecenin sonunu kast etmiştir. Hâlbuki insanlar gecenin başında kalkıyorlardı.

³⁷ Sehâvî, *Fethu'l-Muğis Şerhu Elfiyeti'l-Hadis*, Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân es-Sehâvî, I, 333, Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Lübnan.

³⁸ et-Takrib ve't Teysir, (Şerhi Tedribü'r-Râvî ile matbu'dur.) Hâfız es-Suyutî, I, 383.

³⁹ Ahmed Şâkir, *Muhtasarü'l-Bâisü'l-Hasis*, s. 99, Dâru'l-Kütüb'l-İlmiyye.

⁴⁰ el-Ömerî, Muhammed Ali Kasım, *Dirâsât fi Menheci'n-Nakdi inde'l-muhaddisin*, s. 387, Dâru'n-Nefâis, Ürdün, 1420/2000.

⁴¹ Ahmed b. Ali b. Sabit Ebû Bekr el-Hâtib el-Bağdâdî, el-Kifaye fi İlmi'l-Rivaye, s. 124.

“Hevâ ehlinin şahitliği reddedilmez. Çünkü Ehl-i sünnetin şahitliği ile râvînin güvenilirliği hâsıl olduğu gibi ehli hevânın şahitliği ile de hâsıl olur. Şahitliğin ve rivâyetin kabul merkezi doğruluktur. Bu da hevâ ehlinde bulunmaktadır.”⁴² [74] **Yahyâ** b. Saîd el-Kattân, İbn Mehdi ve İbn Medînî de bu görüşü benimsemişlerdir. İbn Medînî, konuyla ilgili “Şayet Kaderî olduğu için Basralıları, Şiî olduğun için de Kûfelileri terk etmiş olsaydım kitaplar kaybolup giderdi.”⁴³ Ancak bid’at ehlinin rivâyetlerinin mutlak olarak kabul edilmesi doğru değildir. İleride de ele alınacağı gibi birçok âlim de bu görüşün aksine amel etmiştir.

(2) Onların rivâyetlerinin mutlak olarak kabul edilmemesidir. Bunların, görüşlerini desteklemek için yalan söylemeyi helâl saymaları ile saymamaları veya kendi bid’atlarına çağırma ile çağırmamaları arasında fark yoktur.⁴⁴ Bu fikri benimseyenler görüşlerini iki şeyle delillendirmişlerdir. Birincisi, onların bid’atları sebebiyle fâsık olmalarıdır. Te’vil edilen küfür ile te’vil edilmeyen küfür eşit olduğu gibi te’vil edilen fîsk ile te’vil edilmeyen fîsk da birdir. Aynı şekilde bu görüş de kabul edilemez. Zira kâfir ve nasları te’vil etmeyen fâsık, küfre ve fîska ancak kasten ve inadından düşmüştür. Ancak nasları te’vil eden fâsık ise savunduğu fikrin dinde öyle olduğuna itikat ettiği için fîska düşmüştür.⁴⁵ İkincisi, bid’at sahibi kimselerin rivâyetini kabul etmek, onların görüşünü yaymak ve adlarını övmek anlamına gelmektedir. En uygun olan bunlardan kaçınmaktır.⁴⁶ Ancak muhaddisler bu görüşün aksi ile amel etmişlerdir. Hadis İmâmlarının kitapları özellikle mezhebinin propagandasını yapmayan Hâricî ve Şiî olan râvîlerin rivâyetleriyle doludur.⁴⁷ Hatta bazı muhaddisler, mezhebinin propagandasını yapan bid’atçı râvîlerden de hadis nakletmiştir. Mesela Buhârî İmrân b. Hittân, İbrâhim b. Tahmân gibi mezhebinin propagandasını yapan Hâricî ve Mürcî râvîlerden hadis rivâyet etmiştir. Bununla ilgili bahis ileride gelecektir.

(3) Bid’at sahibi kimsenin hadisinin alınıp alınamayacağı ile ilgili tafsilat vardır. Bu görüşü benimseyen âlimlere göre bid’atçı kimselerin hadisinin alınması hususunda temel kriter, o kimsenin Havâric, Şiâ veya başka bir mezhepten olması değil, bilakis bid’atında aşırı gidip ona davet etme ve bid’atından dolayı yalanı helâl sayma gibi râvînin taşıdığı fikirler ve prensiplerdir. Bu fikirler kimde bulunursa onun rivâyeti terk edilir, bulunmazsa terk edilmez.⁴⁸

⁴² el-Bağdâdî, Hatîb, a.g.e, s. 124-125.

⁴³ el-Bağdâdî, Hatîb, a.g.e, s. 129; Ayrıca bkz. Dirâsât fi Menheci’n-Nakdi inde’l-Muhaddisîn, Dr. Muhammed Ali Kasım el-Ömerî, s. 388.

⁴⁴ Sehâvî, a.g.e, I, 327-328.

⁴⁵ Osman b. Abdîrahmân eş-Şehrezûrî, *Mukaddimetü İbni’s-Salah* s. 228, 1984, Mektebetü’l-Fârâbî,

⁴⁶ Sehâvî, a.g.e, I, 327.

⁴⁷ Sehâvî, a.g.e, I, 327.

⁴⁸ Muhammed Ali Kasım el-Ömerî, *Dirâsât fi Menheci’n-Nakdi inde’l-Muhaddisîn*, s. 389.

Hatîb el-Bağdâdî de ehli ilimden bir grubun, yalan söylemeyi helâl kabul ettiği ve şahitlik yapma yetkisi olmayan konularda kendi görüşlerine muvafakat eden kimselere şahitlik yaptığı bilinmeyen ehli hevânın hadislerini kabul ettiğini belirtmiştir.⁴⁹

Yine Suyutî şöyle bir görüş nakletmektedir: “İster mezhebinin propaganda-sını yapsın ister yapmasın, bid’atçı râvî mezhebine veya mezhebinde olan kişilere destek verme hususunda yalan söylemeyi helâl saymayan kimselerden ise hadisiyle ihticâc edilir. Eğer yalan söylemeyi helâl sayarsa rivâyeti kabul edilmez.”⁵⁰

[75] Suyutî’nin naklettiği bu görüş aynı zamanda İmâm Buhârî’nin Sahîhinde benimsediği görüştür. Zira o mezhebinin dâilîğini yapan, ancak doğrulukla tanınan İmrân b. Hittân el-Hâricî ve İbrâhim b. Tahmân el-Mürçî gibi râvîlerden hadis nakletmiştir. Buhârî’nin burada esas aldığı kıstas, râvînin mezhebi veya bid’atı değil, -özellikle râvî Hâricî olduğunda- râvînin doğru sözlü olmasıdır. Hâricîler doğru sözlü olmakla temayüz ettikleri ve büyük günah işleyenleri kâfir kabul ettikleri için -ki, yalan söylemek de büyük günahlardandır- İmâm Buhârî onlardan hadis rivâyet etmiştir. Bununla birlikte Buhârî, bid’atçı râvîlerden mezheplerini destekleyecek hadisler nakletmemiştir.⁵¹ Birçok âlime göre Hâricîlerin bu inancı (büyük günah işleyen kimseleri tekfir etmeleri) tehlikeli olmasına rağmen onları güvenilir kılmıştır. Nitekim Ebû Dâvud şu sözle bunu açıkça ifade etmiştir: “Ehli hevâ içinde hadisi Hâricîlerden daha Sahîh olan kimse yoktur.” Sonra Ebû Dâvud buna örnek olarak İmrân b. Hittân ve Ebû Hasen el-‘Arecî’nin ismini zikretti.⁵²

Şeyhu’l-İslâm İbn Teymiyye Şîa’ya reddiye konusunda şöyle demiştir: “Biz biliyoruz ki, Hâricîler sizden daha şerlidir. Bununla beraber onların yalan söylediğini düşünmeyiz. Çünkü biz onları sınıdık ve onları hem kendi lehlerine hem de aleyhlerine doğruyu arayan kimseler olarak bulduk.”⁵³ Yine İbn Teymiyye Hâricîlerle ilgili olarak: “Hâricîler, dinden uzaklaşmış olmakla beraber onlar ehli bid’at içerisinde insanların en doğru sözlüsüdür. Hatta kendileri hakkında: (ehli bid’at fırkaları içerisinde) Onların hadisi en Sahîh hadistir”⁵⁴ demiştir.

Hâricîlerin (ehli bid’at fırkaları içerisinde) rivâyet ettikleri hadislerin en Sahîh olduğuna hükmetmek her zaman doğru değildir. Zira Abdurrahmân b.

⁴⁹ el-Bağdâdî, a.g.e, s. 124.

⁵⁰ Suyutî, *Tedribü’r-Râvî fi Şerhi Takribi’n-Nevâvî* (tahkik Ebû Kuteybe), el-Hâfiz Celaleddin es-Suyutî, I, 384.

⁵¹ Sahîhi Buhârî’deki Mürçî olan râvîlerin rivâyetlerine bakılabilir. İdris Asker Hasen el-Aysâvî, s. 121. Doktora tezi *Mukaddimetü ilâ Külliyyeti*, Usulî’l-Din/el-Câmiatü’l-İslâmiyye.

⁵² el-Bağdâdî, a.g.e, s. 130.

⁵³ Şeyhu’l-İslâm Ahmed b. Abdulhalîm İbn Teymiyye, *Minhâcü’s-Sünneti’n-Nebeviyye* (tahkik Muhammed Reşad Sâlim III, 282, 1406.

⁵⁴ İbn Teymiyye, a.g.e, I,15.

Mehdi gibi bazı muhaddisler, Hâricîlerin rivâyetlerini reddetmektedir. Bu muhaddislerin onların rivâyetlerini kabul etmemelerinin sebebi, Hâricîlerden birinin hadis uydurmaya nispet edilmesidir.⁵⁵ Nitekim İbn Lehîa şöyle demiştir: Tövbe edip yaptığından pişman olan bir Hâricî şeyhinin şöyle dediğini işittim: “Bu hadisler dindir. Öyleyse dininizi kimden aldığınıza bakın. Şüphesiz ki biz istediğimiz bir sözü hadis şekline sokardık.”⁵⁶ Ancak Hatîb el-Bağdâdî, İbn Lehîa’nın rivâyet ettiği haberde bahsedilen kişinin Hâricî olduğuna dair kesin bir bilginin sabit olmadığını, aksine başka bir rivâyette zikredilen sözü söyleyen kişinin herhangi bir tahsis olmaksızın ehli bid’atten biri olarak geldiğini söylemiştir.⁵⁷ [76]

II. Hâricî Olmakla İtham Edilen Râvîler ve Sahîh-i Buhârî’deki Rivâyetleri

A. Velîd b. Kesîr ve Sahîh-i Buhârî’deki Rivâyetleri

1. Velîd b. Kesîr el-Mahzûmî

Mevlası Ebû Muhammed b. Medenî’dir. Kufe’ye yerleşmiştir. Saîd b. Ebî Hind, Saîd b. Makberî, Muhammed b. Ka’b el-Kurazî, Ka’b b. Mâlik’in iki oğlu Muabbed ve Muhammed, Muhammed b. Ca’fer b. Zübeyr b. Avvâm, Beşir b. Yesar, Amr b. Şuayb, Zührî, İbn Ömer’in kölesi Nâfi’ ve başka kimselerden hadis rivâyet etmiştir.⁵⁸ İbrâhim b. Sa’d, İsa b. Yûnus, İbn Uyeyne, Ebû Selîme, Vâkîdî ve bunların dışında başka kimseler kendisinden hadis nakletmiştir.⁵⁹ Ebû Bekir b. Ebî Hayseme Yahyâ b. Maîn’den onun “sâlih” bir râvî olduğunu nakletmiştir.⁶⁰ Ebû Hâtim onun hakkında “şeyh” ifadesini kullanmıştır.⁶¹

Nesâî ise onun hakkında “Leyse bi’l-kavî” demiştir.⁶² İbrâhim b. Sa’d onun için “Sikadır, meğazî konusunda kendisine tabi olunan bir kimsedir” ifadesini

⁵⁵ el-Ömerî, s. 383.

⁵⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Lisanü’l-Mizan* (tahkik Dâru’l-Muarrifî’n-Nazzamiyye), I, 9, Hindistan, 1406/1986, Üçüncü baskı.

⁵⁷ el-Bağdâdî, *a.g.e.*, 123.

⁵⁸ İbn Ebî Hâtim Muhammed b. İdris Ebû Muhammed er-Râzî, el-Cerhu ve’t-Ta’dîl, IX, 14, Beyrut, 1371/1952, Dâru İhyai’t-Türâsî’l-Arabî; Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, IV, 320, Dâru’l-Mektebeti’l-İlmiyye, Beyrut; Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî, s. 138, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut; Yûsuf b. Zeki Abdurrahmân Ebû’l-Haccâc el-Mizzî, XVII, 38; Tehzîbü’t-Tehzîb, XI, 130; Hafız İbn Asâkir, LIV, 79.

⁵⁹ Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû’l-Fadl el-Askalânî eş-Şâfî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, XI, 130, Beyrut, 1404/1984, Dâru’l-Fikr.

⁶⁰ *Tehzîbü’l-Kemâl*, 17/38.

⁶¹ *Tehzîbü’l-Kemâl*, 17/38.

⁶² *Tehzîbü’l-Kemâl*, 17/38.

kullanmıştır.⁶³ Ali b. Medîni İbn Uyeyne'den naklen onun "sadûk" bir râvî olduğunu nakletmiştir.⁶⁴ Dûrî de İbn Maîn'den onun "sika" olduğunu zikretmiştir.⁶⁵ Âcurrî, Ebû Dâvûd'un "Sikadır, ancak İbâzîdir" dediğini nakletmiştir.⁶⁶ Sâcî onun hakkında: "Sadûktur, sağlamdır, kendisiyle ihticâc edilir" demektedir.⁶⁷ Yine Sâcî "İbâzîdir, fakat sadûk" olduğunu belirtmektedir.⁶⁸ İbn Hibbân onu "es-Sikât" isimli eserinde zikretmiştir.⁶⁹ Ebû Hâtim ise şöyle demiştir: "Medinelilerin en hayırlılarından. Bir şeyi ezberlediğinde onu sağlamca ezberlerdi."⁷⁰ Zehebî de onun "sika" olduğunu nakletmiştir.⁷¹ İbn Hacer Hedyü's-Sârî isimli eserinde Ebû Dâvûd'un Velîd hakkındaki sözünü naklettikten sonra onun için "Sikadır, ancak İbâzîdir, fakat dâî değildir"⁷² demiştir. İbn Hacer *Takribü't-Tehzîb*'te onun hakkında "Sadûktur, meğâzî ilmini bilen bir kimsedir, Hâricî olmakla itham edilmiştir" ifadesini kullanmıştır.⁷³ [77]

Âlimlerin Velîd hakkındaki sözlerinden bende oluşan kanaat onun sika olduğu yönündedir. Fakat o Hâricî olmakla itham edilmiştir. Ancak mezhebinin propagandasını yapmamıştır.

2. Velîd b. Kesîr el-Mahzûmî'nin Hadisleri

Birinci Hadis

Buhârî- Zekeriyya b. Yahyâ- Ebû Seleme- Velîd b. Kesîr- Beni Hârise'nin atalısı Beşîr b. Yesar- Râfî' b. Hadîc ve Sehl b. Ebî Heyseme tarikiyle rivâyet edildiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.), müzâbeneden* nehyetti. Ancak arâyâ** sahipleri müstesna. Resûlüllâh (s.a.v.) onlara izin verdi. Ebû Abdullâh, "İbn

⁶³ *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 130.

⁶⁴ *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 130.

⁶⁵ *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 130.

⁶⁶ *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 130.

⁶⁷ *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 130.

⁶⁸ *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 130.

⁶⁹ Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hâtim et-Temîmî el-Büstî, *es-Sikât* (tahkik Şerefüddîn Ahmed), VII, 548, 1395/1975, Dâru'l-Fikr.

⁷⁰ Ebû Hâtim el-Büstî, *Meşâhiru Ulemai'l-Emsâr*, s. 138.

⁷¹ İmâm Hamd b. Ahmed Ebû Abdillâh ez-Zehebî, ed-Dimeşki, *el-Kâşif fî Marifeti Men lehü Rivâyetün fi'l-Kütübi'l-Sitte* (tahkik Muhammed Avvâme), II, 354, Cidde, 1413/1992, Dâru'l-Kible liş-Şifahi'l-İslâmiyye.

⁷² İbn Hacer, Hedyü's-Sârî, s. 450.

⁷³ Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî eş-Şâfî, *Takribü't-Tehzîb*, (tahkik Muhammed Avvâme), I, 583, Suriye, 1406/1986, Dâru'r-Raşid.

* Ağaç üzerindeki olgunlaşmış taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılması. (bkz. Yeniçeri, Celal, "Müzâbene", *DİA*, XXXII, 232 [çev.].

** İslâm hukukunda, belli bir miktar kuru hurmanın tahminen aynı miktardaki taze hurmayla değiştirilmesini ifade eden terimdir. Aynı zamanda müzabenenin bir çeşididir. (bkz. Ünal, Halit, *DİA*, III, 337, Ârâyâ, 1991 [çev.].

İshâk'ın "Büşeyr bana bu hadisin aynısını rivâyet etti" dediğini nakletmiştir.⁷⁴ [78] İmâm Buhârî, bu hadisi Velîd b. Kesîr'in dışında Ali b. Abdillâh- Süfyân- Yahyâ b. Saîd- Büşeyr- Sehl b. Ebî Heyseme tarikiyle rivâyet etmiştir. Buna göre Resûlüllâh (s.a.v.), müzabene vâpılmasını nehyetti. Ancak Aynı ölçkle olmasi şartıyla ariyyede buna izin verdi...⁷⁵

Bu hadisin iki mütabii vardır. Birincisi İshâk'ın Velîd'e, ikincisi ise Yahyâ b. Saîd'in Velîd'e mütabeâtıdır. Bu rivâyetlerin tamamı Büşeyr'den nakledilmiştir.

İkinci Hadis

Buhârî- Saîd b. Muhammed el-Cermî- Ya'kûb b. İbrâhim- Ya'kûb'un babası- Velîd b. Kesîr- Muhammed b. Amr b. Halhale ed-Düelî- İbn Şihâb- Ali b. Huseyn tarikiyle gelen rivâyet şöyledir: Huseyn b. Ali'nin öldürülmesinden sonra Yezîd b. Muâviye'nin yanından ayrılıp Medine'ye geldiklerinde kendisini Misver b. Mahreme karşıladı ve Ali b. Huseyn'e: Bana emredeceğin bir ihtiyacın var mı, dedi. Huseyn yok diye cevap verdi. Bunun üzerine Misver: Resûlüllâh'ın kılıcını bana vermez misin? Zira ben onu kavminin senin elinden onu zorla almasından korkuyorum. Allâh'a yemin ederim ki, onu bana verirken canım çıkmadıkça kılıç onlara ulaşamaz. Şüphesiz ki Ali b. Ebî Tâlib, Fatma üzerine Ebû Cehl'in kızını almak istedi. Ben buluş çağına ulaştığım bir yaştaiken Resûlüllâh'ın (s.a.v.) bu konuda şu minberde hutbe verdiğini işittim. O şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Fatma bendendir. Ben onun dini hakkında fitneye düşmesinden korkuyorum." Sonra Efendimiz (s.a.v.) Abdi şems oğullarından bir akrabasını zikretti, onun akrabalığını övdü ve şöyle buyurdu: "Benimle konuştu ve doğru söyledi. Bana söz verdi ve ahde vefa gösterdi. Şüphesiz ki ben helâli haram, haramı da helâl kılamam. Fakat Allâh'a yemin olsun ki, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) kızı ile Allâh düşmanının kızı asla bir araya gelemez."⁷⁶ [78]

İmâm Buhârî bu hadisi Velîd'in dışında başka bir tarikle de tahrîc etmiştir.

Buhârî- Ebû'l-Yeman- Şuayb- Zührî- Ali b. Huseyn- Misver b. Mahreme tarikiyle rivâyet edildiğine göre Misver şöyle demiştir: "Şüphesiz ki Ali, Ebû Cehl'in kızını almak istedi. Fatma bunu işitince Resûlüllâh'a (s.a.v.) geldi ve 'Kavmin senin kızların için kimseye kızmadığını zannediyor. Ali, Ebû Cehl'in kızını nikâhlayacak' deyince Resûlüllâh (s.a.v.) ayağa kalktı ve şehadet kelimesini söylediği vakit (yani hutbe verdiği sırada) şöyle buyurduğunu işittim: 'Ebû'l-Âs er-Rabî'i evlendirdim. Benimle konuştu ve doğru söyledi. Şüphesiz

⁷⁴ Buhârî, Kitabü'l-Müsâkât, Babü'r-racülü yekünü lehü memarrun ev kiku Muhammed'in Alametü şürbin fi hâitun fi nehlin, Hadis no: 2384.

⁷⁵ Buhârî, Kitabü'l-Büyu', Babü bey'i's-semeri alâ ruûsü'l-nehli bi'z-zehebi ve'l-fiddati, Hadis no: 2191.

⁷⁶ Buhârî, Kitabü Ferdı'l-Humus, Babü ma zükira min dir'in-Nebi ve asahü ve seyfuhü, Hadis no: 3110.

ki Fatma benden bir parçadır. Şüphesiz ki ben, onun başına bir kötülük gelmesini istemem. Allâh'a yemin olsun ki, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) kızı ile Allâh'ın düşmanı tek bir adamın nikâhı altında toplanmaz...⁷⁷

Üçüncü Hadis

Buhârî- Ali b. Abdillâh- Süfyân- Velîd b. Kesîr- Vehb b. Keysân- Amr b. Ebî Seleme tarikiyle rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Ben Resûlüllâh'ın (s.a.v.) kucağında küçük bir çocuktum. Elim tabağın kenarına gidip geliyordu. Resûlüllâh (s.a.v.) bana dedi ki: ‘Ey çocuk! Besmele çek. Sağ elinle ve önünden ye.’ Ben de bundan sonra yemeğimi bu şekilde yemeye devam ettim.”⁷⁸

İmâm Buhârî bu hadisi farklı iki tarikten daha rivâyet etmiştir. Bu iki tarikte Muhammed b. Amr b. Halhale ed-Dîlî ve Mâlik, Velîd b. Kesîr'e müta-beât etmiştir. Buhârî- Abdülaziz b. Abdillâh- Muhammed b. Ca'fer- Muhammed b. Amr b. Halhale ed-Dîlî- Vehb b. Keysân Ebû Nuaym- Amr b. Ebû Seleme (Hz. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme'nin oğludur) tarikiyle rivâyet edildiğine göre Amr b. Ebû Seleme şöyle dedi: Bir gün Resûlüllâh (s.a.v.) ile beraber yemek yedim. Yemeği tabağın kenarlarından yiyordum. Resûlüllâh (s.a.v.) bana: ‘Önünden ye’ buyurdu.”⁷⁹ Buhârî'nin Abdullâh b. Yûsuf- Mâlik- Vehb b. Keysân Ebû Nuaym tarikiyle rivâyet ettiği başka bir hadis ise şöyledir: Resûlululah'a (s.a.v.) bir yemek getirildi. Yanında da evlatlığı Amr b. Ebû Seleme vardı. Sonra Resûlüllâh (s.a.v.) ona şöyle buyurdu: “Besmele çek ve önünden ye.”⁸⁰ Zikredilen bu rivâyetlerden anlaşılıyor ki, İmâm Buhârî Velîd b. Kesîr'in hadislerini kitabının aslını oluşturan rivâyetler içerisinde değil, müta-beât hadisleri içerisinde tahrîc etmiştir. [79]

B. Dâvûd b. Husayn ve *Sahîhi Buhârî*'deki Rivâyetleri

1. Dâvûd b. Husayn

Dâvûd b. Husayn el-Kuraşî el-Emevî Ebû Süleymân el-Medenî, Amr b. Osman b. Affan'ın azatlısı. Hicri 135 yılında vefat etmiştir.⁸¹ Babası Husayn, Hz. Peygamber'in azatlısı Râfi b. Ebî Râfi, Esved b. Süfyân'ın azatlısı Abdullâh b. Yezîd, Abdurrahmân b. Ukbe el-Fârisî ve Abdullâh b. Zeyd el-Ensârî'den hadis rivâyet etmiştir. İbrâhim b. İsmâil b. Ebî Habibe el-Eşhelî, İbrâhim b. Muhammed b. Ebî Yahyâ el-Eslemî, Hârice b. Abdillâh Süleymân b. Yezîd b. Sabit, oğlu Süleymân b. Dâvûd b. Husayn, Mâlik b. Enes, Muhammed b. İshâk b. Yesar kendisinden hadis nakletmiştir.⁸² Mâlik şöyle demiştir: “Gökyüzünden

⁷⁷ Buhârî, Kitabü'l-et'ime, Babü zikri Ashabi'n-Nebî, Hadis no: 3729.

⁷⁸ Buhârî, Kitabü'l-et'ime, Babü't-tesmiyeti alâ't-taâm ve'l-ekli bi'l-yemin, Hadis no: 5376

⁷⁹ Buhârî, Kitabü'l-et'ime, Babü'l-ekli mimma yelîhi, Hadis no: 5377.

⁸⁰ Buhârî, Kitabü'l-et'ime, Babü'l-ekli mimma yelîhi, Hadis no: 5378.

⁸¹ Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim Ebû Abdillâh el-Buhârî el-Cu'fi, *et-Târihu'l-Kebîr* (tahkik Seyyid Haşim ed-Denevî)

⁸² *Tezhîbü'l-Kemâl*, VIII, 380; *Lisânü'l-Mîzân*, VII, 211; *es-Sikât*, İbn Hibbân, VI, 284.

düşmek, hadis konusunda yalan söylemekten ona daha sevimlidir.” Mâlik bu sözü Dâvûd b. Husayn ve Sevr b. Zeyd hakkında söylemiştir. Bunların ikisi de Kaderiyye ve Havâric mezhebine nispet edilmiş, ancak kendilerine yalan nispet edilmemiştir.⁸³ Yahyâ b. Maîn onun hakkında “sika” demiştir.⁸⁴ Nesâî ise onun için “leyse bihi be’s” ifadesini kullanmıştır.⁸⁵ İclî de onun güvenilir bir râvî olduğunu belirtmiştir.⁸⁶ Ahmed b. Sâlih ise “Şûphe yok ki o, sika ve sîdk ehliendir” demektedir.⁸⁷ İbn Adî onun hakkında “Kendisinden sika bir râvî hadis naklettiğinde ‘sâlihu’l hadistir”⁸⁸ demektedir. İbn Hacer ise onun için şöyle demiştir: “Sikadır, Ancak İkrime’den naklettikleri müstesnadır. Hâricîlerin görüşünü benimsemiştir ve altıncı tabakadandır.”⁸⁹ İbn Hibbân onu “es-Sikat” isimli eserinde zikredip şöyle demiştir: “Şurâtın⁹⁰ mezhebini benimsemiştir. Onun hadislerini tamamen terk eden kimse yanılmıştır. Zira o mezhebinin propagandasını yapmamaktadır.”⁹¹ İbn Hâtim ise onun için şöyle demiştir: “Kavî değildir. Şayet Mâlik ondan rivâyet etmeseydi hadisi terk edilirdi.”⁹² Ebû Zür’a onun için “Leyyin” demiştir.⁹³ Ebû Dâvûd ise onun hakkında “Onun İkrime’den naklettiği hadisler münkerdir. Hocalarından yaptığı rivâyetler ise müstakimdir.”⁹⁴ Sacî ise onun hakkında, “Münkeru’l-hadistir. Hâricî olmakla itham edilmiştir” demektedir.⁹⁵ Cûzecânî ise onun için “İnsanlar onun hadisini övmeler” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁶ [80]

Yukarıda geçen bilgilerden ortaya çıkmıştır ki, her ne kadar Hâricî olmakla itham edilmesi sebebiyle hakkında bir takım şeyler söylense de Dâvûd b. Husayn, sika ve hadisi makbul bir râvîdir. Fakat o bu mezhebinin propagandasını yapmamaktadır. Nitekim İbn Hacer ve cumhur, mezhebinin propagandasını

⁸³ Ebû Amr b. Yûsuf b. Abdillâh İbn Abdilber et-Temrî, *et-Temhid lima fi’l-Muvattai mine’l-Meânî ve’l-Esânid* (tahkik Mustafa b. Ahmed el-Ulvî ve Muhammed Abdülkerîm el-Bekrî), II, 310.

⁸⁴ Yahyâ b. Maîn Ebû Zekerriyya, *Târîhu İbn Maîn* (tahkik Ahmed Nur Seyf), III, 178, Merkezü’l-bahsi’l-ilmîyye ve ihyai’t-türâs, Mekke-i Mükerrreme; *el-Cerhu ve’t-Ta’dîl*, III, 409; *el-Kamil*, III, 650; *et-Temhid*, II, 310; *el-Kâşif*, I, 379.

⁸⁵ *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 5; *Hedyü’s-Sârî*, s. 410.

⁸⁶ Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih Ebû’l-Hasen el-İclî el-Kûfi, *Maritüs’sikât* (tahkik Abdülâlîm Abdulazim el-Büstevî), I, 340.

⁸⁷

⁸⁸ İbn Adî, *Kamil*, III, 561; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 181.

⁸⁹ *Takribü’t-Tehzîb*, I, 198.

⁹⁰ Hâricîlerden bir fırkadır. (*el-Havâric*, Dr. Nasır el-Akl).

⁹¹ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI, 284.

⁹² İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerhu ve’t-Ta’dîl*, III, 409; *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 5.

⁹³ *Tehzîbü’l-Kemâl*, VIII, 384; *Mizânü’l-İ’tidâl*, II, 5.

⁹⁴ *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 181; *Hedyü’s-Sârî*, s. 401.

⁹⁵ *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 182; *Hedyü’s-Sârî*, s. 401.

⁹⁶ *Usulü’r-Ricâl*, s. 239; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, III, 182.

yapmayan râvîlerin rivâyetinin kabul edileceğini söylemişlerdir.

2. Dâvûd b. Husayn'ın Sahîhi Buhârî'deki Rivâyetleri

Birinci Hadis

Buhârî- Abdullâh b. Yûsuf- Mâlik- Dâvûd b. Husayn- İbn Ebî Ahmed'in azatlısı Ebû Süfyân- Ebû Saîd el-Hudrî tarikiyle rivâyet edildiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) müzâbene ve mühâkaleyî yasaklamıştır.⁹⁷

Bu hadisi İmâm Müslim,⁹⁸ İmâm Mâlik⁹⁹ ve Ahmed b. Hanbel¹⁰⁰ eserlerinde tahriç etmişlerdir. Bu rivâyetlerin tamamı Dâvûd b. Husayn tarikiyle nakledilmiştir. Bu da şunu açıklamaktadır: Hadisin büyü' meseleleri hakkında olmasının yanı sıra İmâm Buhârî Dâvûd'tan bu hadisin rivâyetinde tek kalmamıştır. Büyü' meseleleri de fer'î meselelerden olup Hâricîlerin bid'atı ile ilgisi yoktur.

İkinci Hadis

Buhârî, Abdullâh b. Abdilvehhab'ın şöyle haber verdiğini nakletmektedir: Mâlik'ten işittim ki, Ubeydullâh b. Rebî, kendisine Dâvûd'un Ebû Süfyân- Ebû Hureyre tarikiyle Nebî (s.a.v.), "beş vesak veya daha beş vesakın altındaki arâyâ'nın satışına izin verdi", hadisini rivâyet edip etmediğini ve onun da "Evet" cevabını verdiğini nakletmektedir.¹⁰¹ Buhârî- Yahyâ b. Kazea- Mâlik- Dâvûd b. Husayn- Ebû Ahmed'in azatlısı Ebû Süfyân- Ebû Hureyre tarikiyle nakledildiğine göre Nebî (s.a.v.), beş vesak veya bunun altındaki arâyâ'nın bir ölçek hurma karşılığında satılmasına izin verdi. Dâvûd bu miktarın ne kadar olacağı hususunda şüphe etti.¹⁰²

Bu hadisi İmâm Müslim,¹⁰³ Ebû Dâvûd,¹⁰⁴ İbn Hibbân,¹⁰⁵ da rivâyet etmişlerdir. Hadisin büyü' meseleleri hakkında olmasının yanı sıra İmâm Buhârî Dâvûd'tan bu hadisin rivâyetinde tek kalmamıştır. Büyü' meseleleri de fer'î meselelerden olup Hâricîlerin bid'atı ile ilgisi yoktur. [81]

⁹⁷ Buhârî, Kitabü'l-Büyü', Babü bey'ıl-müzâbene, Müzâbene, hurmanın hurma karşılığında, kuru üzümün yaş üzüm ve arâyâ karşılığında satılmasıdır. Hadis no: 2186.

⁹⁸ Müslim, Kitabü'l-Büyü', Babü kirai'l-erd, Hadis no: 1546.

⁹⁹ Muavattai Mâlik, Kitabü'l-Büyü', Babü kirai'l-erd.

¹⁰⁰ Müsnedü'l-İmâm Ahmed, Kitabü'l-Büyü', Babü Kirâi'l-ard.

¹⁰¹ Buhârî, Kitabü'l-Büyü', Babü bey'ıt-temri bi't-temri bi'z-zehebi ve'l-fidda, Hadis no: 2190.

¹⁰² Buhârî, Kitabü'l- Müsâkât, Babü'r-racül yekûnü lehü memerrun şürbün fi hâitun ev nehlin, Hadis no: 2382.

¹⁰³ Müslim, Kitabü'l-Büyü', Babü bey'ıt-temr 'alâ ruûsi'l-nehl, bi'z-zehebi ve'l-fidda.

¹⁰⁴ Sünenü Ebi Dâvûd, Kitabü'l-Büyü', Babü bey'ıt-temr 'alâ ruûsi'l-nehl, bi'z-zehebi ve'l-fidda.

¹⁰⁵ Sahîhu İbn Hibbân, Kitabü'l-Büyü', Babü bey'ıt-temr 'alâ ruûsi'l-nehl, bi'z-zehebi ve'l-fidda.

C. İmrân b. Hittân ve Sahîhi Buhârî'deki Rivâyetleri

1. İmrân b. Hittân

Tam adı İmrân b. Hittân b. Zıbyân b. Levzân b. Hâris b. Sedûs es-Sedûsî – aynı zamanda Zühli diye bilinir- olup künyesi Ebû Şihâb'tır. Meşhur bir tabiidir. Kaade'den* olup Hâricîlerin önde gelenlerinden biridir. Kaade denilen grup, Hâricîlerin diğer Müslümanlara karşı çıkmalarını doğru kabul etmekle birlikte onlarla fiili olarak savaşımazlar.

Merâveze bölgesinin hocası Kâdî Hüseyin b. Muhammed eş-Şâfiî'nin ta'likinde zikrettiği haber hariç hiç kimse onun sahabe hakkında olumsuz bir şey söylediğini nakletmemiştir. Kadî Hüseyin, İmrân b. Hittân'ın Hz. Ali'yi öldüren Abdurrahmân b. Mülcem hakkında söylemiş olduğu mersiyeyi zikretmiştir. İmrân b. Hittân o beyitlerde şöyle söylemektedir:

Takvayı isteyen kimseden öyle bir vuruş gelmiştir ki,

Bununla sadece arşın sahibine ulaşmayı istemiştir.

Elbette ben bir gün onu hatırlarım

Ve onu Allâh katında mizanda mahlûkatın en hayırlısı sayarım.

İmâm Ebû Tayyip et-Taberî İmrân'a karşı çıkarak şöyle demiştir: Şüphesiz ki ben, mel'un İbn Mülcem hakkında iftira olarak zikrettiklerinden beriyim.

Bedbaht kimseden öyle bir vuruş gelmiştir ki, bununla sadece İslâm'ın direklerini yıkmak istemiştir.¹⁰⁶ Ebû Mûsâ el-Eşârî, Âişe, Yezid b. Abdillâh b. Şihhîr b. Avâf ve başkalarından¹⁰⁷ hadis rivâyet etmiştir. Sikadır ve sâlih hadisleri vardır.

Abdullâh şöyle dedi: Babam (İbn Hanbel) dedi ki: İmrân b. Hittân, Hâricîlerin görüşünü benimsemiştir.¹⁰⁸

İclî onun hakkında "Basralıdır, tabiidir ve sikadır" demiştir.¹⁰⁹

Ebû Dâvûd "Ehli hevâ içerisinde hadisi Hâricîlerden daha Sahîh olan hiç kimse yoktur" demektedir. Sonra Ebû Dâvûd İmrân b. Hittân ve Ebû Hasen el-'Arec'i zikretmiştir.¹¹⁰

* Sözlükte "oturmak" anlamındaki kuûd kökünden türeyen ve "oturanlar" mânâsına gelen kaade, Hâricîler arasındaki kullanımıyla, Hâricî olduğu halde fırka mensuplarının toplandığı yere hicret etmeyen, kâfir saydıkları gruplarla yapılan mücadelelerde mezhep mensuplarını fiilen desteklemeyip savaşımlardan geri kalan kimseler için kullanılmaktadır. Bkz. Öz, Mustafa, "Kaade", *DİA*, XXIII, 589 [çev.]

¹⁰⁶ İbn Hacer, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe* (Tahkik Ali Muhammed el-Becâvî), V, 302-403, h. 1412, Beyrut, Dâru'l-Cil; Halife b. Hayyât Ebû Ömer el-Leysî el-Ufurî, *Tabakâtü b. Hayyât*, I, 208, (Ekrem Ziyaeddin el-Ömerî), İkinci baskı I, 208, 1402/1982, Riyad, Dâru Tayyibe; *Tehzibü'l-Kemâl*, XXII, 322.

¹⁰⁷ Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Basrî ez-Zühri, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, VII, 155, Beyrut, Dâru Sâdir.

¹⁰⁸ Ahmed b.Hanbel, *el-İlelü ve Marifetü'r-Ricâl*, I, 546.

¹⁰⁹ İclî, *es-Sikât*.

¹¹⁰ *Tehzibü'l-Kemâl*, XXII, 323; *Tehzibü't-Tehzib*, VIII, 113.

Ya'kûb b. Şeybe de onun için “Resûlüllâh’ın (s.a.v.) *ashabından bazı kimse-
lere yetiştî. Ömrünün sonunda Hâricîlerin görüşünü benimsedi*”¹¹¹ ifadesini kul-
lanmıştır.

Ebû Zekerîyya el-Mevsilî, Muhammed b. Bişr’dan el-Abdî el-Mevsilî’den
şöyle nakletti: İmrân b. Hittân ölmeden önce Hâricîlerin görüşünden
döndü.¹¹²

İbn Hibbân onu *es-Sikât* isimli eserinde zikredip şöyle dedi: “*Şurâtın mez-
hebine meyletmişti.*”¹¹³ [82]

Ukaylî “*İmrân b. Hittân, Hâricîlerdendir*” demektedir.¹¹⁴

Buhârî- Muhammed b. Beşşar- Osman b. Ömer- Ali b. Mübarek- Yahyâ b.
Ebî Kesîr- İmrân b. Hittân tarihiyle rivâyet edildiğine göre İmrân şöyle demiş-
tir: Âişe’ye ipek elbise giyilmesi hakkında sorulunca “Git, İbn Abbâs’a sor”
dedi. İbn Abbâs’a sordum. O da “İbn Ömer’e sor” dedi. İbn Ömer’e sordum.
O da “Ömer b. Hattab bana Resûlüllâh’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber
verdi, dedi ki: “İpeği dünyada ancak ahirette bir payı olmayan kimseler gi-
yer.”¹¹⁵

Zehebî de onun hakkında “*Tevsik edilmiştir, Hâricîdir, İbn Mülcem’i met-
hetmiştir*” demiştir.¹¹⁶

İbn Hacer, Ebû Zekerîyya el-Mevsilî’nin İmrân b. Hittân’ın Hâricîlerin fik-
rinden döndüğüne dair sözünü naklettikten sonra şöyle demiştir: “Buhârî’nin
İmrân’dan hadis rivâyet etmesinin en makul gerekçesi budur. ‘İmrân Hâricî
mezhebinin benimseden önce Buhârî’ ondan hadis nakletmiştir’ diyen kim-
senin sözünü incelemek gerekir. Zira Buhârî İmrân’dan, o da Yahyâ b.
Kesîr’dan hadis nakletmiştir. Yahyâ ise İmrân’dan bu hadisi onun Haccâc’dan
kaçtığı esnada işitmiştir. Haccâc ise mezhebinden dolayı onu öldürmek için
yakalanmasını istiyordu.”¹¹⁷

Yine İbn Hacer onun hakkında: “*Sadûktur, ancak Hâricî mezhebi üzeredir.
Bu görüşünden döndüğü söylenmiştir. 84 yılında vefat etmiştir*”¹¹⁸ şeklinde bir
değerlendirmede bulunur.

Cerh ve ta’dil âlimlerinin daha önce zikredilen sözlerinden anlaşılmalıdır
ki, İmrân b. Hittân, Hâricîdir, Hz. Ali’nin katili olan İbn Mülcem’i methetmiş
ve onu memnun etmiştir. Mezhebinin propagandasını yapanlardandır. Fakat

¹¹¹ *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXII, 323; *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 113.

¹¹² *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 114.

¹¹³ *es-Sikât*, V, 222.

¹¹⁴ Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *ed-Duafâ’ü’l-Kebîr* (Abdulmu’ti Emin Kal’acı), II, 204, Beyrut 1404/1984, Dâru’l-Mektebeti’l-İlmiyye.

¹¹⁵ Ebû’l-Velid el-Bâcî, *et-Ta’dilü ve’t-Tecrîh* (Tahkik Lübâbe Huseyn), III, 1011, Riyad, 1406/1986, Dâru’k-Liva lin’neşri ve’t-tevzî.

¹¹⁶ *el-Kâşif*, II, 92.

¹¹⁷ *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 114.

¹¹⁸ *et-Takrib*, I, 429.

İbn Hacer'in sözlerinden, onun ölümünden önce Hâricî mezhebini terk etmiş olabileceği anlaşılmaktadır. İmâm Buhârî onun sadece iki hadisini tahriç etmiştir.

2. İmrân b. Hittân'ın Sahîhi Buhârî'deki Rivâyetleri

Birinci Hadis

Buhârî- Muhammed b. Beşşar- Osman b. Ömer- Ali b. Mübarek- Yahyâ b. Ebî Kesir- İmrân b. Hittân tarikiyle nakledildiğine göre İmrân, Hz. Âişe'ye ipeğin giyilmesinden sorunca "Git İbn Abbâs'a sor" dedi. İmrân da: "İbn Abbâs'a sordum. O da şöyle cevap verdi: İbn Ömer'e sordum ve o da 'Bana Ebû Hafs (yani Ömer b. Hattâb) haber verdi ki, Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'İpeği ancak ahirette hiçbir payı olmayan kimseler giyer.' Bunun üzerine ben de 'Doğru söyledi. Ebû Hafs Resûlüllâh (s.a.v.) adına yalan söylemez' dedim." Abdullâh b. Recâ da Cerir- Yahyâ- İmrân vasıtasıyla bu hadisi nakletmiştir.¹¹⁹

Buhârî bu hadisi birkaç tarikte nakletmiştir. Bunların tamamı İmrân b. Husayn'a mütâbeâtı olan hadislerdir. [83]

Buhârî- Abdullâh b. Yûsuf- Mâlik- Nafi'- Abdullâh b. Amr tarikiyle nakledildiğine göre Ömer b. Hattab (r.a.) mescidin kapısının yanında altın bir elbise¹²⁰ gördü ve "Ya Resûlallâh! Bu elbiseyi satın alsan da cuma günü giysen? Çünkü sana heyetler geliyor" deyince Resulüllâh (s.a.v.) "Bunu ancak ahirette hiçbir payı olmayan kimseler giyer" buyurdu.¹²¹

Buhârî- Ali b. Ca'd- Şu'be- Ebû Zübeyr- Amr tarikiyle rivâyet edildiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim dünyada ipek giyerse ahirette onu giyemez."¹²² Hadisin Hz. Enes b. Mâlik'ten nakledilen şahitleri de vardır.

İkinci Hadis

Buhârî- Muaz b. Fudâle- Hişam- Yahyâ- İmrân b. Hittân- Âişe (r.anhâ) tarikiyle rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v.), evinde içinde haç işareti v.b. suret bulunan şeyleri bırakmaz, onları kırardı.¹²³

Yukarıda zikredilenlerden anlaşıldığına göre Buhârî İmrân b. Hittân'ın iki hadisini tahriç etmiştir. Birincisini mütâbeât kabilinden zikretmiştir. İkinci rivâyette de İmâm Buhârî tek kalmamış, birçok İmâm hadisin rivâyetinde ona ortak olmuştur. Bu iki hadisin Hâricîlerin bid'atı ile alakası yoktur. Bu da

¹¹⁹ Buhârî, Kitabü'l-Libâs, Babü lübsü'l-harîr veftirâsühü li'-ricâli ve kadri ma yecüzü minh, Hadis no: 5835.

¹²⁰ Siyerâ hüllesi, bir tür çizgili ipek karışımı elbisedir.

¹²¹ Buhârî, Kitabü'l-Cuma, Babü yelbesü ehsenü ma yecid, Hadis no: 886.

¹²² Buhârî, Kitabü'l-Libas, Babü lebise-harîru ve'ftirâsühülî'r-ricâli ve kadri ma yecüzü minh, Hadis no: 5834.

¹²³ Buhârî, Kitabü'l-Libas, Babü Nakdi's-suver, 5952.

İmâm Buhârî'nin, bid'atçı râvîlerden çokça rivâyette bulunmadığına, ancak zâretten dolayı onlardan hadis rivâyet ettiğine delalet etmektedir. Ancak onlardan bid'atlarını destekleyecek hadisler nakletmemiştir.

D. Sevr b. Zeyd ve Sahîhi Buhârî'deki Rivâyetleri

1. Dîl b. Bekr Oğullarının Azatlısı Sevr b. Zeyd ed-Dîlî el-Medenî

Bu zat, Hasan el-Basrî, Abdullâh b. Mutî'nin azatlısı Sâlim b. Ebî Ğays, Saîd el-Makberî, Ebû Ziyad, Abdullâh b. Zekvân, Abdullâh b. Abbâs –ki ona yeti-şememiştir-, İbn Abbâs'ın azatlısı İkrime ve başka kimselerden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Muhammed b. İsmâil'in babası İsmâil b. Ebî Füdeyk, Süleymân b. Bilâl, Abdullâh b. Ca'fer b. Nüceyh, Abdullâh b. Saîd b. Ebî Hind, Ebû Üveys Abdullâh b. el-Esbehî hadis rivâyet etmiştir.¹²⁴ Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel babasından Sevr b. Yezid'in "sâlihu'l-hadis" bir râvî olduğunu nakletmiştir.¹²⁵ Ebû Hâtim de onun "sâlihu'l-hadis" olduğunu belirtmiştir.¹²⁶ [84] Yahyâ b. Maîn,¹²⁷ Ebû Zür'a,¹²⁸ ve Nesâî onun "sika" olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁹ İbn Abdilber de: "Sevr b. Zeyd Hâvâric'in görüşüne nispet edilmiştir. Ancak mezhebinin propagandasını yapmamıştır. Hasen b. Ali el-Hulvânî, Ali b. Medîni'den naklettiğine göre o şöyle demiştir: "Yahyâ b. Saîd onu hoş görmezdi. Ancak onu güvenilir kabul edip şöyle derdi: *"Bu ancak onun görüşüdür. Hadiste ise o sika bir râvîdir."*¹³⁰ İbn Hibbân onu "*es-Sikât*" isimli eserinde zikretmiştir.¹³¹ Yahyâ b. Saîd el-Kattan¹³² ve Zehebî onun "sika" olduğunu belirtmişlerdir.¹³³ Yahyâ b. Maîn'e Sevr sorulunca onun "sika" olduğunu ifade etmiştir.¹³⁴ İbn Hacer de onun hakkında şöyle demiştir: "*Sevr b. Zeyd ed-Dîlî el-Medenî sikadır Hicri 135 yılında vefat etmiştir.*"¹³⁵

¹²⁴ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *el-Cerhu ve't-Ta'dil*, VII, 162; İmâm Buhârî, *et-Târihu'l-Kebir*, II, 181; ed-Darekutnî, *el-İlel*, VIII, 151; *Tehzibü'l-Kemâl*, Hafız el-Mizzî, IV, 416-417; *Tehzibü't-Tehzib*, II, 21.

¹²⁵ *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 417.

¹²⁶ *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 417.

¹²⁷ *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 417.

¹²⁸ *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 417.

¹²⁹ *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 417.

¹³⁰ Hafız İbn Abdilber, *et-Temhîd* (Tahkik Mustafa b. Ahmed el-Ulvî- Muhammed Abdülkerim el-Bekrî), II, 1, !387, Mağrip, Vizâretü Umûmî'l-Evkâf.

¹³¹ İbn Hibbân, *es-"Sikât"*, VI, 128.

¹³² Amr b. Ahmed Ebû Hafs el-Vâiz (tahkik Subhî es-Sâmirâî), *Târihu Esmâi's-Sikât* s. 53, Kuveyt, Dâru's-Selefiyye.

¹³³ Hafız ez-Zehbî, *el-Kâşif fi marifeti men lehü rivâyetün fi'l-kütübî'l-sitte* (tahkik Muhammed Avvame), I, 258, Dâru'l-Kayle li'sekâfeti'l-İslâmiyye.

¹³⁴ *Târihu İbn Maîn* (bi rivâyeti'd-dârimî), I, 83, Dâru'l-me'mun li't-türâs, Dimeşk.

¹³⁵ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzib* (tahkik Muhammed Avvame), I, 135,

Yukarıda zikredilenlerden anlaşıldığına göre Sevr b. Zeyd ed-Dîlî el-Medenî sika bir râvîdir. İbn Abdilber hariç hiç kimse onu Hâricî olmakla itham etmemiştir. Sadece İbn Abdilber *et-Temhid* isimli eserinde onu Hâricî olmakla itham etmiştir. Bununla beraber İbn Abdilber de Sevr'in mezhebinin propagandasını yapmadığını belirtmiştir.

2. Sevr b. Zeyd ed-Deylî'nin Sahîhi Buhârî'deki Rivâyetleri

Birinci Hadis

Buhârî- Abdülaziz b. Abdillâh el-Evsî- Süleymân b. Hilâl- Sevr b. Zeyd- Ebû'l-Gays- Ebû Hureyre tarikiyle nakledildiğine göre Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Her kim geri ödemek maksadıyla insanların malını borç olarak alırsa Allâh onun borcunu ödemesine imkân sağlar. Kim de insanların malını telef etmek maksadıyla alırsa Allâh da onu telef eder."¹³⁶

Bu hadisi İbn Mace¹³⁷, İmâm Ahmed¹³⁸, Beyhakî,¹³⁹ de Sevr b. Zeyd tarikiyle rivâyet etmişlerdir.

İkinci Hadis

Buhârî- Abdülaziz b. Abdillâh- Süleymân b. Bilal- Sevr b. Zeyd el-Medenî- Ebû'l-Gays- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Helak edici yedi şeyden sakının." Onlar, "Nedir ya Resûlallâh?" diye sorulunca Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allâh'a ortak koşmak, sihir yapmak, Allâh'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, haberi olmayan namuslu Müslüman kadınlara zina suçu isnad etmek."¹⁴⁰ [85] Buhârî bu hadisi *el-Edebü'l-Müfred* isimli eserinde de rivâyet etmiştir. Buhârî- Mûsâ b. İsmâil- Ebû Avâne- Amr b. Ebî Seleme- Amr'ın babası- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Büyük günahlar yedi tanedir. Birincisi Allâh'a ortak koşmak, adam öldürmek, namuslu kadınlara zina iftirasında bulunmak, hicretten sonra bedevi gibi çölde yaşamak..."¹⁴¹

Bu hadisi İmâm Müslim¹⁴² ve Ebû Dâvûd¹⁴³ da rivâyet etmiştir. Yukarıda anlatılanlardan anlaşıldığına göre İmâm Buhârî bu hadisi *el-Edebü'l-Müfred*

¹³⁶ Buhârî, Kitab fi'l-istikrâdi ve edai'd-düyün ve'l-haceri ve't-teflis, Babü men ehaze emvâle'n-nâs yürüdü edahâ ev itlâfehâ, Hadis no: 2387.

¹³⁷ Sünenü İbn Mace, Kitabü's-sadakât, Babü men edâne deynen lem yenvi kadâeh.

¹³⁸ Müsnedü'l-İmâm Ahmed, Müsnedü Ebû Hureyre.

¹³⁹ Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, Kitabü'l-Büyü', Babü ma câe fi cevâzi'l-istaikrâd ve husnü'n-niyyeti fi kadâih.

¹⁴⁰ Buhârî, Kitabü'l-Vesâyâ, Babü kavillâhi Teâlâ إن الذين يأكلون أموال اليتامى ظلما إنما يأكلون في بطونهم نارا وسيصلون سعيرا, Hadis no: 2766.

¹⁴¹ Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, Babü'l-' Arabiyye, 595.

¹⁴² Sahîhu Müslim, Kitabü'l-İman, Babü beyani'l-kebair ve ekberihâ, Hadis no: 84.

¹⁴³ Sünenü Ebî Dâvûd, Kitabü'l-Vesâyâ, Babü ma câe fi't-teşdid fi ekli malî'l-yetim 2871.

isimli eserinde farklı bir lafızla ve Sevr b. Zeyd'in dışında başka bir tarikle rivâyet etmiştir.

Üçüncü Hadis

Buhârî- Abdülaziz b. Abdillâh- Süleymân b. Bilâl- Sevr b. Zeyd- Ebû'l-Ğays- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kahtan'dan insanları asasıyla sürükleyen bir adam çıkmadıkça kıyâmet kopmaz."¹⁴⁴ İmâm Müslim de bu hadisi rivâyet etmiştir. Muhammed b. Beşşar el-Abdî- Abdülkebir b. Abdülmecid Ebû Bekr b. Hanefî- Abdülhamid b. Ca'fer- Amr b. Hâkim- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine Nebî (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cehcâh denilen bir adam melik olmadıkça günler ve geceler geçmez." Müslim dedi ki: "Onlar dört kardeşdir. Şerik, Ubeydullâh, Umeyr ve Abdülkerîm. Bunlar Abdülmecîd'in oğullarıdır."¹⁴⁵ Nuaym b. Hammâd da bu hadisi Abdürrezzak- Ma'mer- İbn Ebî Zi'b- Saîd b. Ebî Saîd el-Mekberî- Ebû Hureyre tarikiyle şöyle rivâyet etmiştir: "Kahtan'dan bir adam insanları (asasıyla) sürüklemedikçe günler ve geceler geçmez."¹⁴⁶

Dördüncü Hadis

Buhârî- Abdullâh b. Muhammed- Muâviye b. 'Amr- Ebû İshâk- Mâlik b. Enes- Sevr- İbn Mutî'in azatlısı Sâlim- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: "Hayber'i fethettik. Ganimet olarak altın ve gümüş değil, sığır, deve, eşya ve hurma ağaçlarını aldık. Sonra Resûlüllâh (s.a.v.) ile beraber Vâdi'l-kura'ya geldik. Resûlüllâh (s.a.v.) yanında Benu Dabâb'tan birinin hediye ettiği Mid'am denilen bir köle vardı. Bu köle, Resûlüllâh'ın (s.a.v.) bineğini durdurmuş bir hâldeyken nereden geldiği belli olmayan bir ok Resûlüllâh'ın (s.a.v.) bineğine geldi ve köleye isabet etti. Bunun üzerine insanlar "Şehitlik onun için hayırlı olsun" deyince Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Hayır! Nefsim elinde olan Allâh'a yemin olsun ki, Hayber günü ganimetler taksim edilmeden aldığı elbise, onun üzerinde ateş olarak yacacaktır." Nebî'den (s.a.v.) bunu duyan bir adam bir -veya iki tane- ayakkabı bağı getirdi ve "Bu benim almış olduğum şeydir" deyince Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ateşten bir-veya iki- ayakkabı bağı."¹⁴⁷ [86]

Beşinci Hadis

Buhârî- İsmâil- İsmâil'in kardeşi- Süleymân- Sevr b. Zeyd- Ebû'l-Ğays- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İman Yemen'indir. Fitne oradadır. Şeytan'ın boynuzu orada doğar."¹⁴⁸

Altıncı Hadis

Buhârî- Abdülaziz b. Abdillâh- Süleymân b. Bilâl- Sevr- Ebû'l-Ğays- Ebû

¹⁴⁴ Buhârî, Kitabü'l-Menâkıb, Babü Zikri Kahtan, Hadis no: 3517.

¹⁴⁵ Sahîhu Müslim, Kitabü'l-fiten ve eşratı's-sâa, Babü la tekûmü es-Sâatü hatta yemürra er-racülü bi kabri'r-racül.

¹⁴⁶ Nuaym b. Hammâd, el-Fiten, Tesmiyetü men yemlikü ba'de Resûlüllâh, 275.

¹⁴⁷ Buhârî, Kitabü'l-Meğâzî, Babü Ğazveti Hendek, Hadis no: 4389.

¹⁴⁸ Buhârî, Kitabü'l-Meğâzî, Babü Kudûmî'l-Eşariyyîn ve ehli'l-Yemeni Hadis no: 4389.

Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: “Nebî'nin (s.a.v.) yanında oturuyorduk. Kendisine Cuma suresi indirildi ve şu ayeti okudu: “(Allâh, o peygamberi) onlardan henüz kendilerine katılmayan başkalarına da göndermiştir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁴⁹ Ben de bunun üzerine “Onlar kimdir Ya Resûlüllâh? (s.a.v.)” diye sordum. Bu soruyu üç defa sorana dek Resûlüllâh (s.a.v.) bana cevap vermedi. Aramızda Selman el-Fârisî de vardı. Resûlüllâh (s.a.v.) elini Selman'ın üzerine koydu ve “Şayet iman süreyyanın yanında olsaydı onu onlardan bir adam-veya adamlar- elde ederdi” buyurdu.¹⁵⁰

Yedinci Hadis

Buhârî- Yahyâ b. Kazea- Mâlik- Sevr b. Zeyd- Ebû'l-Ğays- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Dul bir kadın ve miskin bir kimsenin nafakası için çalışan kimse, Allâh yolunda cihad eden veya gündüz oruç tutan, gece namaz kılan kimse gibidir.”¹⁵¹

Sekizinci Hadis

Buhârî- İsmâil- İsmâil'in kardeşi- Süleymân- Sevr- Ebû'l-Ğays- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Nebî (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kıyamet günü ilk çağrılacak olan kişi Âdem'dir. Zürriyeti onu görecek ve: ‘Bu sizin babanız Âdem'dir’, denilecek. O da ‘Emrine âmâdeyim...’ diyecek. Sonra Allâh Teâlâ, ‘Zürriyetinden cehennemlik olanları çıkar’ diyecek. Âdem de ‘Ya rabbi! Kaç kişi çıkarayım’ deyince Allâh Teâlâ ‘Her 100 kişiden 99'unu çıkar’ buyuracak. Bunun üzerine sahabe ‘Ya Resûlallah! Bizim içimizden her 100 kişiden 99'u çıkarılırsa bizden kaç kişi kalır?’ diye sorunca Resûlüllâh (s.a.v.) ‘Benim ümmetim diğer ümmetler içerisinde siyah öküzdeki beyaz saç gibidir’ buyurdu.”¹⁵²

Dokuzuncu Hadis

Buhârî- Abdülaziz b. Abdillâh- Süleymân- Sevr b. Zeyd- Ebû'l-Ğays- Ebû Hureyre tarikiyle rivâyet edildiğine göre Resûlüllâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kıyamet günü insanlar terleri yeryüzünde 70 zira' gidene kadar terlerler. Terleri, kulaklarına ulaşıncaya kadar onları kaplar.”¹⁵³ Daha önce zikrettiğimiz hadislerden anlaşılmaktadır ki, İmâm Buhârî Hâricîlere ait rivâyetleri çoğu zaman mütâbeât ve şevâhid babında nakletmiştir. Ayrıca İmâm Buhârî onlardan hadis rivâyetinde tek kalmamıştır. [87]

¹⁴⁹ Cuma 62/3.

¹⁵⁰ Buhârî, Kitabü't-Tefsir, “Kavlihi Teâlâ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَآخِرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ”, Sûre adis no: 4897).

¹⁵¹ Buhârî, Kitabü'n-Nafakât, Babü Fadli'n-Nafaka ale'l-ehl, Hadis no: 5353.

¹⁵² Buhârî, Kitabü'r-rikâk, Babü Keyfe el-Haşr, Hadis no: 6529.

¹⁵³ Buhârî, Kitabü'r-rikâk, "Kavlihi Teâlâ

E. İbn Abbâs'ın Azatlısı İkrime

1. İbn Abbâs'ın Azatlısı İkrime

İkrime el-Kureşî el-Haşimî Ebû Abdillâh el-Medenî Abdullâh b. Abbâs'ın azatlısı, aslen Mağripli olup Berberîdir.¹⁵⁴ İbn Abbâs, Âişe, Ebû Hureyre, İbn ömer, Abdullâh b. Amr, Ukbe b. Âmir, Ali b. Ebî Tâlib, Safvan b. Ümeyye, Haccâc b. Amr el-Ensârî, Cabir b. Abdillâh, Hamne b. Caşş, Ebû Saîd el-Hudrî, Ümmü Amâre el-Ensâriyye, Yahyâ b. Ya'mer, Abdullâh b. Râfi', Ebû Katade, Ebû Süfyân, Hasen b. Ali, Ya'la b. Ümeyye'den hadis rivâyet etmiştir.¹⁵⁵ İbrâhim en-Nehaî, Şa'bî, Amr b. Dinar, Cabir b. Abdillâh, Habib b. Ebî Sabit, Husayn b. Abdirrahmân, Hakem b. Utbe, Abdullâh b. Kesîr ed-Dârî, AbdülKerîm el-Cezerî, Hamid el-Tavîl ve başka kimseler kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.¹⁵⁶ Yahyâ b. Maîn şöyle demiştir: “Mâlik b. Enes İkrime'den hadis nakletmedi. Çünkü İkrime Sufriyye'nin¹⁵⁷ görüşünü benimsemişti.”¹⁵⁸ Abbâs ed-Durî'nin¹⁵⁹ Yahyâ b. Maîn'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir. “Mâlik İkrime'den hoşlanmazdı. Ben, “Mâlik, bir adamdan o da İkrime'den hadis rivâyet etti” deyince ed-Dürî “Evet, fakat ondan az hadis rivâyet etmiştir”¹⁶⁰ diye karşılık verdi. Ali b. Medinî de şöyle demiştir: “Mâlik, Sevr- İkrime- İbn Abbâs tarikiyle gelen ve ihramlı iken hanımıyla cinsî münasebette bulunan bir adam ile ilgili olan rivâyetin dışında hiçbir kitabında onun isminden bahsetmemiştir. İbn Abbâs ihramlı iken hanımıyla cinsî münasebette bulunan bu adam hakkında ‘Oruç tutup ve hedy kurbanı keser’ demiştir. Belki de İkrime Hâricîlerin görüşünü benimsediği için İmâm Mâlik, kitaplarında onun hakkında “racül” ifadesini kullanmıştır.”¹⁶¹ Ma'n b. İsâ,¹⁶² Mutarrif b. Abdillâh el-

¹⁵⁴ *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 235.

¹⁵⁵ *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 235; *es-Siyer*, V, 13; *Hulâsâtü't-Tehzîb*, s. 270.

¹⁵⁶ *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII.

¹⁵⁷ Sufriyye: Hâricî fırkalarından bir fırkadır. Onlar Ziyad b. Esfâr'a tabi ashabıdırlar. Ezarika ve diğer Hâricî fırkalar gibi onlar da tekfir edilmiştir. (*el-Fark Beyne'l-Firak*, Bağdâdî, s. 90; *el-Fasl fi'l-Milel*, Şehristânî, II, 250; *el-Milel*; İbn Hazm, I, 133.)

¹⁵⁸ *el-Kâmil*, VI, 475; *Tehzîbü't-Tehzîb*, 269; Hafız İbn Asakir, *Târîhu Dımeşk*, XLI, 120.

¹⁵⁹ Abbâs b. Muhammed ed-Dürî Ebû'l-Fadl el-Bağdâdî. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve başka kimselerden hadis nakletmiştir. İmâm ve hâfızdır. İbn Maîn ve Nesâi onu güvenilir saymıştır. 271 senesinde vefat etmiştir. (*Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 245).

¹⁶⁰ *Târîhu İbn Maîn* (bi rivâyeti'd-Dürî), I, 132.

¹⁶¹ *Târîhu Dımeşk*, XLI, 116; *es-Siyer*, V, 26.

¹⁶² Ma'n b. İsâ b. Yahyâ b. Dinar el-Eşceî Ebû Yahyâ el-Medenî, İmâm hafız ve sikadır, Mâlik'in ashabının en sağlam olanıdır.

Medenî,¹⁶³ Muhammed b. Dahhâk Harâmî¹⁶⁴ şöyle demiştir: “Mâlik İkrime’yi sika görmüyor ve ondan hadis alınmamasını emrediyordu.”¹⁶⁵ İmâm Mâlik onun hakkında “Hadisi muzdariptir, kendisinden farklı rivâyetler nakledilmiştir. Tam olarak onun durumunu bilmiyorum”¹⁶⁶ demiştir. İbn Ebî Zî’b de onun hakkında “Sika değildir” demiştir.¹⁶⁷ İbn Sa’d ise şöyle demektedir: “İkrime, ilmi çok olan kimsedir. Hadis ilminde de deniz gibidir. Fakat Hadisiyle ihticâc olunmaz. İnsanlar onun hakkında bir takım olumsuz sözler söylemiştir.”¹⁶⁸ [88]

2. İkrime’yi Ta’dil Eden Âlimlerin Görüşleri

İmâm Buhârî “Ashabımızdan hiç kimse yoktur ki onun hadisiyle ihticâc etmiş olmasın” demiştir.¹⁶⁹ İmâm Mâlik’e İkrime’nin hadisiyle ihticâc edilir mi diye sorulduğunda o da “Evet, hadisiyle ihticâc edilir” cevabını vermiştir.¹⁷⁰ Ebû Hâtim de onun için “Sikadır, kendisinden sika kimselerin rivâyet etmesi şartıyla hadisiyle ihticâc edilir” demiştir.¹⁷¹ Nesâî de onu tevsik etmiştir.¹⁷² es-Sehtiyânî’ye İkrime sorulunca “Bana göre sika olmasaydı ondan hadis yazmazdım” diye cevap vermiştir.¹⁷³ Hâkim onun hakkında “Önceki İmâmlar hadisiyle ihticâc etmişlerdir. Ancak sonraki âlimlerin bir kısmı onun hadisini Sahîh hadislerden ayırmışlardır” ifadesini kullanmaktadır.¹⁷⁴ Iclî de “Mekkelidir, Tabîidir, sikadır. İnsanların onu itham ettiği Harûrî fırkasına mensup olmaktan berîdir” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁷⁵ İbn Adiy de şöyle demiştir: “Hadisi sağlamdır. Ancak kendisinden zayıf râvîler hadis nakletmiştir. Dolayısıyla zayıf râvînin ondan rivâyet ettiği hadis, kendisi değil, zayıf râvî kanalıyla gelmiş olur. Hadis İmâmları da ondan hadis nakletmekten geri durmamıştır. Kendisinden sika bir râvî hadis naklettiğinde eserlerine sadece Sahîh hadisleri toplayan

¹⁶³ Mutarrif b. Abdillâh el-Medenî İmâm Mâlik’in kız kardeşinin oğludur ve Mâlik’ten hadis rivâyet etmiştir. Hadisini İmâm Buhârî, Tirmizî ve başka kimseler tahric etmiştir. Hicri 214 yılında vefat etmiştir. (Tehzîbü’l-Kemâl, XXVIII,70.)

¹⁶⁴ Muhammed b. Dahhâk b. Osman el-Harâmî, medinelidir ve İmâm Mâlik’in öğrencilerindedir. (el-Cerhu ve’t-Ta’dil, VII, 290.)

¹⁶⁵ Târihu Dimeşk, XLI, 125; Siyeru A’lami’n-Nübela, V, 56; et-Tehzîb, VII, 269.

¹⁶⁶ Tehzîbü’l-Kemâl, XX, 284; Siyeru A’lami’n-Nübela, V, 56; Mizânü’l-İtidal, III, 95; Tehzîbü’t-Tehzîb, VII 268.

¹⁶⁷ Tehzîbü’l-Kemâl, XX, 282; Târihu Dimeşk, XLI, 115; el-Mizân, III, 94.

¹⁶⁸ İbn Sa’d, et-Tabakât, V, 295.

¹⁶⁹ et-Târihu’l-Kebîr, VI, 359; Tehzîbü’l-Kemâl, XX, 288; Siyeru A’lami’n-Nübela, V, 31.

¹⁷⁰ Târihu Dimeşk, XIV, 103; Tehzîbü’l-Kemâl, XX, 288; Siyeru A’lami’n-Nübela, V, 31; et-Tehzîb VII, 270.

¹⁷¹ İbn Hibbân, el-Cerhu ve’t-Ta’dil, VII, 8; Tehzîbü’t-Tehzîb, VII, 280.

¹⁷² Tehzîbü’t-Tehzîb, VII, 270.

¹⁷³ Tabakâtü İbn Sa’d, V, 279; el-Cerhu ve’t-Ta’dil, VII, 8; Tehzîbü’l-Kemâl, XX, 275.

¹⁷⁴ Tehzîbü’t-Tehzîb, VII, 270.

¹⁷⁵ Iclî, es-Sikât, II, 145; Tehzîbü’t-Tehzîb, VII, 270.

kimseler onun hadislerini kitaplarına almışlardır. İkrime, benim onun hadisini tahriç etmeye ihtiyaç duymamdan daha meşhurdur. O, leyse bihi be's bir râvîdir.¹⁷⁶ Zehebî de şöyle demiştir: "İkrime, ilim kaplarından birisidir. Hıfzından dolayı değil, Hâricîlerin görüşünü benimsemesi nedeniyle hakkında bir takım olumsuz sözler söylenmiştir. Bir grup âlim onu tevsik etmiş, Buhârî de ona itimat etmiştir."¹⁷⁷ İbn Maîn de onu tevsik etmiştir.¹⁷⁸ İbn Hacer de *et-Takrib* isimli eserinde "Sikadır, sağlamdır, tefsir ilmini bilen bir kimsedir. İbn Ömer 'den rivâyeti sabit değildir."¹⁷⁹

Cerh ve ta'dîl âlimlerinin görüşlerinden anlaşıldığına göre İkrime, sikadır, birçok âlim güvenilir kabul etmiştir. Bunlardan biri de Buhârî olup o İkrime'ye itimat etmiş ve *Sahîh'inde* ondan 130'dan fazla hadis rivâyet etmiştir. Ayrıca birçok hadis İmâmı İkrime'nin kendisine nispet edilen olumsuz şeylerden uzak olduğunu belirtmişlerdir. [89]

Sonuç

Bu çalışma neticesinde ulaşılmış olduğumuz sonuçlardan bazıları şunlardır: *Sahîhi Buhârî*'deki Hâricî râvîlerin dört kişi oldukları tespit edilmiştir. Bunlar: Yahyâ b. Kesîr el-Mahzûmî, Dâvûd b. Husayn, İmrân b. Hittân ve Zeyd b. Sevr ed-Dîlî'dir.

(1) İkrime'nin Hâricîlerin görüşünü benimsediğine dair herhangi bir bilgi sabit değildir.

(2) İmâm Buhârî Hâricî râvîlerden Yahyâ b. Kesîr'in üç, Dâvûd b. Husayn'ın iki, İmrân b. Hittân'ın iki ve Sevr b. Zeyd'in ise on hadisini tahriç etmiştir.

(3) İmâm Buhârî'nin doğru ve güvenilir olduğu bilinen bid'atçı râvîlerden hadis nakliyle ilgili metodu, bid'atlerini dikkate almaksızın onlardan hadis nakletmesidir.

(4) Buhârî'nin bid'atçı râvîlerden yaptığı nakillerin çoğu mütâbeât ve şevâhid kısmından olup onlardan çok hadis nakletmemiştir.

(5) Buhârî onların bid'atleri ile ilgili olan hadislerini nakletmemiştir. [90]

¹⁷⁶ İbn Adiy, *el-Kamil*, VI, 477.

¹⁷⁷ *Mizânü'l-İtidâl*, III, 93.

¹⁷⁸ *Târîhu İbn Maîn (bi rivâyeti'd-Dûri)*, s. 581.

¹⁷⁹ *et-Takrib*, s. 4673.